

‘Gelovigen vechten tegen de bierkaai’

Foto: Jean-Pierre Jans / Hollandse Hoogte

Herman Vuijsje houdt zich als socioloog met religie bezig. Hoewel erdoor geboeid, gelooft hij er niets van. De secularisatie en het ongeloof zullen doorzetten. Alleen vraagt hij zich af: wat gebeurt er dan met onze moraal?

HENK RIJKERS

“Nu alle grote ideologieën besmet zijn geraakt, blijkt het christendom ons toch iets gebracht te hebben. Over nazi’s en communisten zeggen we niet: hun gedachtegoed is besmet, maar ze hadden toch ook goede ideeën. Over het christendom doen we dat wel”, aldus Herman Vuijsje (62). De schrijver, journalist en socioloog heeft een levenslange geboeidheid voor religie, zonder er zelf ook maar iets van te geloven. Maar nu het christendom aan het verdwijnen is, wil Vuijsje graag helpen voorkomen dat met het badwater ook het kind wordt weggegooid: de christelijke moraal, die leert dat God tussen mensen geen verschil maakt en dat we zorg voor elkaar dienen te hebben. Hoe hou je zonder geloof die goede mentaliteit in stand?

Als we met Vuijsje praten in zijn Amsterdamse appartement, vertelt hij bezig te zijn met de zalige Peerke Donkers. “Ik heb het wonder te melden dat nog ontbreekt voor zijn heiligverklaring. De genezing

van een klein Surinaams jongetje, dankzij een relik van Peerke. Daar kom ik binnenkort mee.”

Is het niet vreemd dat je als ongelovige socioloog zo met godsdienst bezig bent?

“Ik ervaar het helemaal niet als vreemd. Ik ben geïnteresseerd in grote processen. Tot voor kort zeiden sociologen: het is afgelopen met het geloof en dat is maar goed ook. Wat raar is, want wetenschappelijk hoeft dat niet. Nu zie je een soort reactie. De secularisatiethese wordt omgezet in een anti-secularisatiethese. Ik wil slechts een koele blik werpen: welke kant gaat het op?”

Toch lijkt je eerder aan de sympathiserende kant te staan.

“Dat komt doordat ik de morele erfenis van het christendom een groot goed vind. Sympathiseren doe ik alleen als ik kijk naar de werking van godsdienst — los van kerkelijkheid — hier en nu. Daarmee kan ik de hele discussie over

kerkelijke misdaden in het verleden buiten beschouwing laten. Die heeft ook weinig zin voor mij. Je kunt godsdienst toch niet veranderen door beleid. Kijk naar de katholieke Kerk. Je krijgt Nederland heus niet in het gareel van het Vaticaan door het aanstellen van andere mensen in de hiërarchie.”

Het kan wel helpen. De Kerk heeft zo vaak met dit bijltje gehakt.

“Nou, ik voorspel je dat het niet lukt. Je kunt wel de hiërarchie vernieuwen, maar niet de sociaal-culturele ontwikkeling van het katholieke volksdeel van richting doen veranderen. Wat natuurlijk wel zou kunnen, is dat Rome zich aan de ontwikkeling aanpast.”

Nu is het mijn beurt te voorspellen wat niet zal gebeuren.

“Okay, wat natuurlijk ook kan, is dat Rome zich niet aanpast, en dat het katholieke geloof een kleine minderheid wordt. Dat is dan een keuze.”

Philip Jenkins, een Amerikaanse geleerde, waarschuwt Europa voor provincialisme. Europa denkt de sociologische norm te zijn, maar in de grote wereld ‘boomt’ het geloof, en wel precies in zijn conservatieve, omliggende vorm. Om te beginnen in de VS, een bij uitstek geseculariseerd land.

“Precies, dat is het debat. Toch denk ik dat Jenkins geen gelijk heeft. Wat ik waarschijnlijk vind, is dat een orthodox en traditioneel geloof alleen nog wordt aangeroepen als er een stagnatie is in de grote processen als secularisatie, globalisatie, urbanisatie en als welvaart en bestaanszekerheid haperen. Een interessante testcase is Oost-Europa. Neem bijvoorbeeld Polen. Ik voorspel dat ze ons achterna zullen gaan.”

Toonaangevende intellectuelen daar zien ons als afschrikwekkend voorbeeld.

“We zullen zien. De Derde Wereld zal dezelfde kant uitgaan. De VS is een heel interessante uitzondering. De welvaart is daar niet zo goed verdeeld, maar wel hoog. Toch is het geloof er populair, en maatschappijbreed. De vraag is alleen wat ze in Amerika met geloof bedoelen. Is dat wel te vergelijken met het wereldbeeld van KN-lezers: een traditioneel en samenhangend wereldbeeld? Of is het eerder een vorm van ‘oprecht veinzen’? Dat weten we niet.”

Laten we Amerika de uitzondering noemen. Jij denkt dat de secularisatie vroeg of laat overal moet doorzetten, als een natuurwet.

“Ik vind een andere ontwikkeling moeilijk te rijmen met de langetermijnprocessen die we zien. Renaissance, Reformatie, Verlichting, Franse Revolutie, socialisme en sociale wetenschappen. Allemaal stapjes met behoud van de kern van het christelijke denken: namelijk dat we allemaal moeten meewerken aan een betere wereld. Maar tegelijk ook allemaal stapjes van het traditionele geloof vandaan. Weg van vaste rituelen en metafysische openbaringen en in de richting van individuele gewetensvorming.”

Zou het gemiddelde individuele geweten vandaag heus zoveel beter gevormd zijn dan dat van het Brabantse boertje van een eeuw geleden?

“Ik weet niet of het beter gevormd is, maar het kan wel beter zonder het instituut van de Kerk en alles wat eraan vastzit.”

Is het nazisme daar niet het tegenvoorbeeld van? Of het communisme? Dat ging niet van de kleine boeren uit, maar eerder van hoger opgeleiden met ‘individuele gewetens’.

“Ik hou het liever even bij het Nederland van hier en nu. We hebben hier een samenleving waar je veel kritiek op kunt hebben. Verhuftering en vandalisme bestaan echt. Zeker hangt dat ook samen met het proces van individualisering en secularisering. Toch hoeft je buiten op straat niet

bang te zijn, en blijf je, als je arm bent, niet in de goot liggen. Als je kijkt wat mensen willen ontvluchten en waar ze naartoe willen, dan zie je duidelijk dat onze samenleving een relatief rechtvaardige is.”

Wat heeft de komst van de islam voor uitwerking? Kan die Europa niet tot zelfonderzoek aanleiding geven? Tot een herleving van orthodoxieën?

“Als mensen zich al vragen stellen als gevolg van de confrontatie met de islam, denk ik dat ze daar een heel ander antwoord op geven dan een terugkeer naar een traditioneel christelijk wereldbeeld. Ik kan me de impuls als een soort wensdenken van katholieken of protestanten wel voorstellen, maar ik zie iets heel anders. Als gevolg van de ontzuiling is ‘identiteit’ weer kostbaar. Van vaderszijde ben ik joods. Ik heb een neef, die er niets aan doet, maar wel een davidsterretje om zijn hals draagt. Dat mensen nu weer uitkomen voor hun religieuze achtergrond, is eigenlijk heel normaal. Het was juist abnormaal dat we daar zo besmuikt over deden. Dat kwam niet doordat de islam ons nog niet van onze verlegenheid verlost had, maar omdat we ons door Piet Grijs hadden laten wijsmaken dat wie gelooft, een sukkel is.”

Voor jou is dat niet zo?

“Ik ben drie keer op Tory Island geweest, het gekste eilandje van Ierland. Ik ken daar de lokale priester: een jongeman van begin dertig, zeer conservatief en ontzettend intelligent en geestig. Hij heeft een rotsvast katholiek geloof, zozeer dat het jouw lezers nog exotisch zou overkomen. Waar is die pastoor mee bezig? Met het herinvoeren van de communiebank en de communie op de tong.”

Hoe ervaar je dat als journalist uit de grachtengordel?

“Ik heb bewondering voor zo’n man, want hij staat ergens voor en doet niets kwaads. Hij probeert een stelsel van beelden over te brengen dat ik niet begrijp, behalve de morele component ervan: de tien geboden. Maar hij vecht tegen de bierkaai. Ik denk dat uiteindelijk het gelovige en humanistische wereldbeeld zullen convergeren. En dat dit proces in Nederland al heel ver is gevorderd.” ●

Herman Vuijsje, Tot hier heeft de Heer ons geholpen. Over godsbeelden en goed gedrag. Uitg. Contact, pb., 272 pp., € 24,90, ISBN 978 90 254 2355.